

VERSTERKEN BURGERSCHAPSONDERWIJS IN KUNST EN CULTUURONDERWIJS

Hessel Nieuwelink (Lector Burgerschapsonderwijs)

h.nieuwelink@hva.nl

OPBOUW PRESENTATIE

- Waarom burgerschapsonderwijs en wat betekent dat?
- Plek van burgerschap in het Onderwijs in NL
- Hoe krijgt burgerschapsonderwijs vorm?
- Wat zijn effectieve manieren?

KC-Onderwijs op twee manieren burgerschapsvormend

1. Waar horen jongeren bij? Wat is van en voor hen?
2. Kunst en cultuur bekijken, analyseren en maken

WAAROM BURGERSCHAPSONDERWIJS?

- Niet-vormend onderwijs bestaat niet
- Democratie bestaat niet vanzelf
- Vergroot gelijke kansen

WAT BETEKENT BURGERSCHAP?

Het maatschappelijk functioneren van vrije individuen die op gelijke basis gezamenlijk de samenleving (kunnen) vormgeven.

Centrale kern:

1. Politieke domein:
democratische rechtsstaat
2. Sociaal-maatschappelijke domein:

Burgerschap

- Kennis
- Vaardigheden
- Houdingen
- Waarden

1. Verschillende benaderingen

2. Dilemma's

- Collectiviteit – individualiteit
- Vrijheid – gelijkheid
- Vrijwillig – verplicht
- Micro – macro
- Etc.

Hét goede antwoord bestaat niet

WAT BETEKENT BURGERSCHAP?

Uiteindelijk gaat het om:

- Gevoel hebben dat je ‘erbij hoort’
- Gevoel hebben dat ook jij ‘de wereld vormgeeft’

Een jas die past

Anouk Kootstra

Mijn eerste courgette at ik in september 2005. Ik woonde een paar weken op kamers en had een etentje bij nieuwe vrienden van school – dat je de universiteit niet ‘school’ hoort te noemen, wist ik toen nog niet. Er werd pasta gekookt en behalve de courgette waren ook de penne, pesto en parmezaanse kaas nieuw. De leercurve was steil. Naast alle nieuwe ingrediënten die ik leerde kennen, begon ik aan tafel te eten in plaats van met het bord op schoot voor de tv. Langzaam veranderden mijn voorkeuren mee. De hang naar suiker en zout werd minder. ‘Naked taste’ noemt socioloog Pierre Bourdieu het. Nergens manifesteert smaak, en daarmee klasse, zich zo duidelijk als in eten. Je kunt het niet negeren. Over muziek, cultuur en kunst kun je het gewoon niet hebben, maar eten doe je de hele dag door.

Ook kleding is zo’n altijd aanwezige klasse-indicator: in een oogopslag heb je een idee wie je voor je hebt. Op doorreis in Frankrijk belandde ik eens per toeval op een naturistencamping. ‘U begrijpt dat dit een naturistencamping is?’ vroeg de vrouw van de receptie met ontblote borsten. Nu wel, dachten we, en ach, waarom ook niet? We wilden er alleen de nacht spenderen, maar bleken het er zo naar ons zin te hebben dat we pas een week later weer vertrokken. Mijn vriendin genoot ervan dat je bloot de tent uit kon rollen, hop, het zwembad in, geen gedoe met natte bikini’s die aan en uit moeten. Ik vond het vooral fijn dat je aan niemand zag wat voor mensen het waren: zonder kleding bestaat klasse minder. Naakt in de rij voor de croissantjes, badmintonnen in je blootje, een praatje met de burens zonder dat je van tevoren al bedacht hebt wat voor soort werk ze zouden kunnen doen. Naked taste, letterlijk.

Ik denk na over klasse sinds ik er op de middelbare school onbewust een opstel over schreef. Het was een vrije opdracht voor het vak Levensbeschouwing, een ‘levensvisieboek’. Mijn ouders hadden bij het informatiegesprek nog wel gevraagd of er niet alleen maar vioolspelende kinderen op het gymnasium zaten – dat zijn niet echt ons soort mensen, namelijk. ‘Nee hoor, ze doen ook gewoon aan sport’, had de decaan uitgelegd. Ik bleek de enige die voetbalde, de rest speelde hockey. Ik schreef erover in het opstel. Waarom kwamen zij na de zomer met verhalen over duiken in Costa Rica en safari in Tanzania terwijl de meiden van mijn voetbalteam allemaal met hun ouders naar de camping gingen? Waarom was mijn Twentse accent zoveel sterker dan dat van mijn klasgenoten? En hoezo kenden zij elkaar allemaal al van dezelfde basisschool? Na de les riep mijn communistische leraar me bij zich, en bezwoer me een toekomst op de barricaden voor arbeiders aller landen. Een idioot idee, vond ik toen. Maar hij wist natuurlijk al wat ik pas later ondervond: klasse zit in alles en als het je ooit geraakt heeft, raak je het niet zomaar meer kwijt.

BURGERSCHAP IN HET NL ONDERWIJS

po en vo

- Formele vereisten: in vakgebieden en in de wet

mbo

- Formele vereisten
- Grote vrijblijvendheid

Nieuwe wet op burgerschapsonderwijs

Voor po/vo

- Democratische rechtsstaat als kader
- Belang van doelgerichte/samenhangende benadering
- Nadruk op pedagogisch klimaat

Curriculum.nu

Verdere traject nog niet duidelijk

BURGERSCHAPSONDERWIJS IN NL

“Iedereen moet het kunnen”

- Een taak van alle docenten
- Pedagogisch klimaat is erg belangrijk (zie nieuwe wet)
- Geen apart vak
- Maar specifieke inhoud wel bij bepaald vakken (modelmatige weergave)

- Gamma-vakken: ML, AK, GS:
  - Kennisgericht,
  - zicht op structuren, actoren, instituties etc
- Alpha- en kunst-vakken: levensbeschouwing, literatuur, kunstonderwijs:
  - Verbeeldings- en perspectiefgericht
  - verplaatsen in de ander, narratieven ontdekken, etc.

KRIJGT BEPERKT VORM IN ONDERWIJS

- Leraren hiermee bezig maar (gemiddeld genomen)
  - Weinig structureel
  - Beperkte leerlijnen
  - Weinig doelgericht
  - Burgerschapsvakken beperkte plek
- Verschil in onderwerpen
  - Meer maatschappelijk burgerschap: omgaan met elkaar
  - Minder politiek burgerschap: weinig over democratie
- Bij lerarenopleiding
  - Aandacht neemt toe, maar nog steeds beperkt
  - Veelal maatschappelijk burgerschap

NIET COMPENSEREND MAAR REPRODUCEREND: RAP VERSUS RIJKS

Onderwijsstroom sterk sturend

- Havo/vwo: beeld is creatief, actief, positieve houdingen, wordt naar geluisterd, een van ons, “wij zijn de elite”
- Vmbo/mbo: beeld is chaotisch, passief, ongeïnteresseerd, geen echte plek in bestuur, de ander, “ik ben maar vmbo’er”

Programma's verschillende inhoud

- Beroepsonderwijs meer disciplinerend, avo meer kritisch denken
- Excursies vaker voor avo (bijv Prodemos)
- Vwo naar Rome, vmbo naar Roompot
- Betrekken bij cultuur:
  - Vmbo bespreken rap
  - Vwo'ers gaan naar Rijks

ROL VAN ONDERWIJS BIJ BURGERSCHAPSVORMING

Steeds meer inzicht in hoe scholen kunnen bijdragen

Maar: nog wat basale inzichten

VOORWAARDEN/KADERS

Aanbod

- Structureel en duurzaam programma noodzakelijk

Opleiding leraren

- Rol leraren cruciaal
- Opgeleide leraren maken verschil

Gelijke kansen

- Kán compenserend werken
- Autonomie van scholen vergroot verschillen en ongelijkheid

WERKZAME MECHANISMEN

- Ervaren van burgerschap: pedagogisch klimaat
- Leren nadenken over burgerschap: curriculum

A. PEDAGOGISCH KLIMAAT

Gaat onder meer over:

- zichzelf kunnen uiten, veilige sfeer
- vertrouwensband
- Ruimte hebben om in discussie te gaan
- Ook met leraren
- Verschillende perspectieven horen
- Invloed voelen op schoolbeleid

B. LESAANBOD OVER BURGERSCHAP

Structureel met burgerschapsonderwerpen bezig zijn
(rechtvaardigheid, kinderrechten, diversiteit, solidariteit, discriminatie, terrorisme, Holocaust, democratie etc.)

Pedagogisch-didactische benadering:
werkvormen

- Dialogisch: vragenstellen + uitwisselen
  - Directe en gerichte uitleg
  - Groepswerk
  - Projecten / zelf actie ondernemen
- geen zicht op meest effectieve manier

Didactische elementen

- Kennisgericht
- Betekenisvol maken
- Verschillende perspectieven bieden
- Wereld de school binnen halen
- Inhoudelijke reflectie op activiteiten (zeker bij excursies)

KUNST- EN CULTUURVAKKEN

Mogelijkheden om:

- Verschillende perspectieven leren begrijpen
- Verplaatsen in 'De Ander'
- Verbeelding van alternatieve 'samenlevingsvormen'
- Blikverruimen
- Vergroten van de (belevings)wereld

Juist bij KC-vakken hier ruimte voor

- Toneel- en rollenspellen
- Kunst bekijken en maken
- Lezen en schrijven
- Maken en luisteren naar muziek

Cruciaal

- Burgerschapsvraagstukken expliciet met leerlingen bespreken
- Voor- en nabespreking is essentieel

Ga graag verder in gesprek (h.nieuwelink@hva.nl)